

СТРЕМЕЖЪТ КЪМ ПРЕВЪЗХОДСТВО И ВЪЗПИТАНИЕ СПОРЕД ВЪЗГЛЕДИТЕ НА АЛФРЕД АДЛЕР

доц.д-р Йоанна Недялкова

e-mail:retrojonni@abv.bg

Катедра Психология

Варненски Свободен Университет “Черноризец Храбър“

***Резюме:** Юношеството е естествен и неизбежен период на прехода от детството към зрелостта. Движещите сили през този период са наследственост, средата и собствената активност на индивида. Статията разглежда стремежът за превъзходство през погледа на Алфред Адлер. Той е първият психоаналитик свързващ влиянието на социалната среда и възпитанието с психическата устойчивост на даден индивид. Според него, „комплекса за превъзходство“ се изразява в постоянна нужда към постигането на цели и достигането им не изпълва душата с увереност, а просто тласка към търсене на признание и още постижения.*

***Ключови думи:** превъзходство, възпитание, цели*

THE PURSUIT OF SUPERIORITY AND EDUCATION ACCORDING TO THE VIEWS OF ALFRED ADLER

Assoc.prof. Yoanna Nedyalkova PhD

e-mail:retrojonni@abv.bg

Department of Psychology

Varna Free University “Chernorizets Hrabar”

***Abstract:** Adolescence is a natural and inevitable period of transition from childhood to adulthood. The driving forces during this period are the consequence, the social environment and the individuals own activity. The article examines the*

pursuit of superiority through the eyes of Alfred Adler. He was the first psychoanalyst to link the impact of the social environment and upbringing to the mental resilience of an individual.

Key words: *superiority, upbringing, goals*

Като учен Алфред Адлер е австрийски лекар и психолог отличаващ се с висока социална култура и независимост. В центъра на неговите идеи стои креативното и творческо Аз. Представянето на научните му анализи заслужават специално внимание във всяко изследване посветено на развитието на юношата, време в индивидуалния човешки живот в което всеки търси истината за себе си.

Много от младежите между дванадесет и петнадесет години страдат от усещането, че са по-лоши от своите връстници, че не притежават качества като другите и като цяло имат преживяване за безнадеждност. Липсата на самочувствие е всъщност, нареченият от Алфред Адлер, *комплекс за малоценност*. Според автора в нашия психически живот решаващо за това в каква посока да тръгнем са нашите възгледи, а не самите факти. Това обстоятелство е основа както за нашите действия, така и за организирането на личността като едно цяло.

Зад всяко човешко преживяване прозира потребността или стремежът към превъзходство и успехи и това се свързва непосредствено с чувството за малоценност, защото, ако човек не се чувства превъзхождан, той няма да почувства желание за излизане от положението. Слабостта и несигурността упражняват силно влияние върху душевния мир и свят на децата. Те си поставят за цел да се освободят от това си състояние и да постигнат по-високо ниво. Личното самоутвърждаване е характерно и за децата и за възрастните, следователно е част от човешката природа. Според подкрепата, която то

получава от родители и различни страни, децата си изграждат своя картина на бъдещето с амбициозни стремежи. Възниква въпрос, дали стремежът към превъзходство е вроден, а положителен отговор не може да се приеме за окончателен отговор. Като извод може да се формулира следното: човекът по природа е така устроен, че в него се развива стремеж към превъзходство. (Адлер, 1998, с. 9-14)

Насоката на детското себеутвърждаване, може да се установи по предпочитаните от него игри, разкази, исторически фигури и личности. При фантазиите, манията за величие е белег за чувство за малоценност, което подтиква разочарованите хора да търсят удовлетворение и опиянение в чувства, които нямат нищо общо с реалността. Нещо подобно става в сънищата.

Проблемът с тревожността се отнася до очакване на опасността, а не до това да е резултат от опасност. Чрез преформулиране на проблема, свързан с тревожността в юношеска възраст, егото-системата се превръща в очевидното място на тревожността. Егото, като тази част от психичната структура, която посредничи между вътрешния и външния свят, е централният процесор на тревожността и формиране на симптоми. Егото е надарено с автономни функции. (Бояджиев, 2021, с.33)

Определени видове на разделение на чувството за превъзходство не е прецизно, защото съществуват безброй вариации, които се определят според доверието, което детето изпитва към самото себе си. Деца, които не са били ограничавани в своето развитие насочват стремежа си за превъзходство в полезности като спазват реда и се развиват като нормални ученици, а деца в стремежа си винаги да са първи, показват подозрително твърдоглавие. Гледайки на амбициозността като добродетел, често се допуска грешка от страна на възрастния, защото развитието на детето се оцелява от прекалена

амбиция и това води до напрежение, което то с времето понася трудно. Такива деца, предпочитат времето в къщи при своите книги или други дейности. Наложително е, да им се обясни, че е хубаво да прекарват време на чист въздух със своите приятели.

Децата, които се съревновават, често стават завистливи и ревниви, показват качества, които не спадат към образа на една независима и хармонична личност. Те се ядосват на успехите на другите, получават на нервна почва главоболие и болки в стомаха, когато друг поеме първенството. Подобни наченки на завист не показват в добра светлина прекалената амбициозност.

Ако стремежът към превъзходство е голям, той се извява в злоба и отмъстителност. Такива деца имат винаги едно борбено, предизвикателно поведение, което се проявява чрез външни явления-блеснали очи, внезапни гневни избухвания, готовност да се борят с въображаеми противници. За такива деца е болезнена ситуацията, когато биват подложени на изпитание, защото по този начин лесно може да се установи тяхната ниска стойност. (Адлер, 1998, с.16)

Съзнанието за непълноценност може да доведе до агресивни прояви като израз на бягството от отговорност за собственото си поведение, стремеж към наказване на „виновния“ за собствените неблагоприятия и, в крайна сметка, на компенсаторния стремеж към превъзходство. Високомерието като абсолютизация на увереността в себе си се характеризира с хиперболизация на собствената ценност, изразена в пренебрежително отношение към социалното обкръжение, в чувство на безпогрешност на своите мисли и действия в агресивно постигане на целите. (Колишев,2018,с.558)

Според Адлер, формата и съдържанието на невротичната направляваща линия произтичат от впечатленията на дете, което се е

чувствало изоставено. Тези впечатления, възникнали по необходимост от едно предишно чувство за малоценност, предизвикват агресивната позиция в живота, имаща за цел преодоляването на голямата несигурност. В тази агресивна позиция се извяват всички опити на детето да засили чувството си за лично достойнство-опити, които ако са успешни водят до повторение, а ако са неуспешни-служат за предупреждение. Тук спадат и тенденциите, възникнали от органични недостатъци и душевна потиснатост, които често завършват като предразположение към психически заболявания. (Адлер, 2007, с.57)

Децата ясно усещат какви са очакванията на семейството към тях. За това те пристъпват към всяка задача възбудени и нервни, защото пред очите им винаги е желанието да надминат другите. Този товар те могат да понесат по-дълго, само ако обстоятелствата за това са благоприятни. Сигурно нямаше да има деца с проблеми в поведението, ако човечеството притежаваше абсолютната истина и ако бяха създадени перфектни методи, които могат да спестят на децата трудности от описания вид. (Адлер, 1998, с.18-19) Ценностната ориентация към другите също е объркана, някои деца са цинични, изпълнени с подозрения, което е израз на разочарования от преживените заплахи. Но от друга страна, юношеството е изпълнено с оптимизъм, който обхваща собственото бъдеще, без да изключва песимизма по отношение на останалите. (Стаматов, Минчев, 2003, с.466)

Ако на децата се окажат нужните доброта и внимание, те проявяват интелигентност и прилежност. Личността на всеки индивид (както на детето, така и на възрастния човек представлява едно затворено единно цяло, което винаги е в хармония с постепенно възникващия начин на поведение. (пак там, с.23) Балансираните като личности деца и възрастни добиват увереност всеки път когато разберат, че са способни да постигат външни цели. Чувството за

малоценност отпада , докато не се появи и не бъде преодоляно поредното предизвикателство и този процес на психическо израстване е постоянен. Вследствие на своето израстване човек започва да живее с ценностите и самосъзнанието на своето поколение и често ги носи в себе си безкритично цял живот. Едно поколение (генерация) споделя близки убеждения за смисъла на живота, за вкусове, работа и пр. Развиващият се индивид започва да си задава въпроса: „Какво да правя с живота си?“ (Минчев, 2008, 87) Това, разбира се, не означава, че е способен да даде ефективен отговор, а алармира, че индивидът започва да си прави проект за бъдещ жизнен път.

Направляване на стремежа към превъзходство

Задачата на родителите и възпитателите се състои в това да насочат този стремеж така, че той да донесе полза, здраве и щастие. Това се постига според автора, чрез чувството за общност. Няма постижение, което да няма връзка с общността. Великите дела, които са били извършени са представлявали голяма ценност не само за извършителя, но и за общността. Следователно възпитанието на едно дете трябва да предизвиква чувство за солидарност с обществото. (пак там, с.31)

Силата на чувството за общност се проявява при всички житейски действия на даден човек. То бива изразено чрез начина по който някой гледа другия (Лазаров, И., 2010, с. 198; 217-8), по който му подава ръка, по който говори с него. Ние често съвсем несъзнателно правим изводи за поведението на някого и даже поставяме нашето собствено поведение в зависимост от него.

Ако се осъзнае фактът, че чрез едно дълбоко себепознаване става възможно доброто поведение (Лазаров, И., Петрова, М., Бонев, Д., 2021, с. 23), тогава ще може да се въздейства върху другите, особено върху децата и

да предпазим съдбата им да се управлява от сляп фатализъм, а ако произхождат от лоша семейна – да затънат в нещастия и да нямат възможност за развитие. (Адлер, 2008, с.25-28)

Според автора, в съответствие с посоката, в която поема духовното развитие на детето, се изявяват и чертите на характера, които то придобива. Значение за това имат, както преодоляване на трудностите с които то се сблъсква, така и влиянието на обкръжението, което играе роля на непреодолим възпитател. Важно е да се разбере, превъзходството не като лидерство, власт, богатство, а като израстване и придобиване на значимост. (Бояджиев, В., 2019, с. 2) Адлер счита, че всеки, който „се стреми към съвършенство“ се влияе от социалната си среда и използва понятието **стил на живот**. Проявата на социална загриженост е умението за полезност към другите. А способността за справяне с проблемни личности е резултат от умението да се управляват собствените емоции, да се оценява мнението на другите, за да почувства и предвиди как биха реагирали те на направените предложения. Аспект от емоционалната интелигентност е използване на емоциите и контрола върху тях (лични и на околните), за да се постигнат определени заявени по някакъв начин резултати. (Николаева, В., 2020, с.141)

Степента на чувството за общност на даден човек може лесно да се измери, ако оценим колко е голяма неговата готовност да помага, да подкрепя и да радва останалите. Тази способност да се доставя радост води до това, такива хора още с появата си да предизвикват голям интерес у околните. Това са хора с весел характер, които не ходят угрижени и мрачни, не правят своите собствени грижи обект на внимание на другите, а излъчват веселост, украсяват живота и го правят по-достоеен. Добрият човек се познава не само по действията му, но и по начина по който се приближава към нас, по който ни заговаря, по който проявява интерес към нас. (пак там, 2008, с.28-30,122)

Небалансираният „комплекс за превъзходство“ се изразява в постоянната нужда и стремеж към постигане на цели. Когато са постигнати те не изпълват личността с увереност, а я тласкат към търсене на признание и нови предизвикателства. Самоуважението се изразява с реалистичното приемане на собствените роли, компетентност и душевен комфорт.

Според Адлер, събитията формират отношението на човек към жизнения стил, който няма общ модел на развитие, а се дирижира от поставената крайна цел.

В заключение, бих изтъкнала приложението на Адлеровата психология във всички психологически системи. Понятията стремеж към превъзходство и комплекс за малоценност са се наложили като всекидневни понятия. Голяма част от практиката и анализите на Адлер внушават норми за живот, в смисъл на индивидуална отговорност и вземане на решения. Младешите правят своя избор като се адаптират към средата и събитията и могат да променят субективно или обективно тези събития като създават свой жизнен стил

Литература:

1. Адлер, А. Възпитание на децата, ИК „Здраве и щастие“, С., 1998
2. Адлер, А. Наука за характера, ИК „Здраве и щастие“, С., 2008
3. Адлер, А. Индивидуална психология практика и теория, част втора, ИК „Здраве и щастие“, С.
4. Адлер, А., Човекознание, ИК Здраве и щастие, С., 2007
5. Бояджиев, В. Индивидуална психология. Идеи и възгледи на Алфред Адлер, <https://valentinboyadzhiev.com/>
6. Бояджиев, В., Его психология, изд. В. Бояджиев, 2021
7. Книгата за психологията. Книгомания ЕООД, 2017

8. Колишев, Н., Теория на педагогическите умения на учителите, Изд. „Захарий Стоянов“, 2018
9. Лазаров, И. Парадоксът на другостта. УИ „Черноризец Храбър“ Варна, 2010
10. Лазаров, И., М. Петрова, Д. Бонев. Ценностна рамка и социална пригодност на направления и модели за психологическо консултиране. – Е-journal на ВСУ, бр. 14, 2021, линк към студията: [https://ejournal.vfu.bg/pdfs/Study\(PSYCounseling\)-okon4atelen%201.pdf](https://ejournal.vfu.bg/pdfs/Study(PSYCounseling)-okon4atelen%201.pdf)
11. Минчев, Б., Психология на човешкото развитие, ВСУ „Черноризец Храбър“, УИ, 2008
12. Николаева, В. Фокус области при разработване на стратегии за развитие на образователните институции в системата на средното образование, Известия на съюза на учените-Варна, Серия Икономически Науки, том 7,1, 2017, с.263-273
13. Николаева, В. Известия на съюза на учените, Лидерство, коучинг и емоционална интелигентност, Серия икономически науки, т.9,1, 2020
14. Роджърс, К. Начин да бъдеш, изд. Изток-Запад, 2015
15. Стаматов, Р., Минчев, Психология на човека, ИК Хермес, 2003, 2005
16. Вишняков, Общая теория рисков, Москва, 2007
17. Сегиенко, Е.А., Антиципация в раннем онтогенезе человека, М., Наука, 1992